

Předmluva

MĚSTO PRAHA JE OVĚNČENO MNOHA LICHOTIVÝMI PŘÍZVIS-
ky. Mezi velmi často používané patří – stověžaté město
nad Vltavou. Skutečně, podíváme-li se z některého vy-
hlídkového bodu, vidíme les věží a věžiček. Není jich v žádném pří-
padě pouhá stovka. Nedávno bylo spočítáno, že včetně nárožních vě-
ží některých paláců a činžovních domů je jich přes čtyři tisíce. Autoři
z nich uvádějí pouze zlomek, s plným vědomím, že jejich výběr je
i při největší snaze subjektivní. Knížka v šestatřiceti kapitolách upo-
zorňuje na vznik, osudy a zajímavosti některých z nich, v mnoha pří-
padech i objektů, jejichž jsou samozřejmou součástí.

Věže v dějinách
stověžaté Prahy

Pražský hrad
a Hradčany

Věže chrámu sv. Víta na Pražském hradě

Věže katedrály sv. Víta

JEDNÍM Z PAMÁTNÝCH DAT PRAŽSKÉ HISTORIE JE 21. LISTOPAD 1344, den, kdy český král Jan Lucemburský, doprovázený syny Karlem a Jindřichem a prvním pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic, položil základní kámen ke gotické novostavbě chrámu sv. Víta na Pražském hradě. Podrobně se o tom zmiňuje kronikář Beneš Krabice z Weitmile: „Když bylo přivezeno do Prahy arcibiskupské pallium a Arnošt v ně oblečen s veškerou okázalostí v neděli před první nedělí adventní, stala se veliká a největší radost v církvi pražské. Duchovenstvo s veselou myslí prozpěvovalo Te Deum laudamus, lid pak Kyrie eleison. Tu nový pražský arcibiskup spolu s českým králem Janem a dvěma jeho syny Karlem a Jindřichem a s velkým množstvím prelátů a šlechty vyšli z pražského kostela a odebrali se k místu vykopanému a připravenému k novému základu. Ti čtyři, totiž arcibiskup, král a oba jeho synové, vkročili do jámy a sestoupili až dolů a položili s náležitou úctou a zbožností základní kámen k novostavbě chrámu, radostně opět z jámy vystoupili, zatímco sbor slavnostně pěl Bože, chválíme Tebe.“

Zakladatelé určitě nepočítali s tím, že stavba katedrály v podstatě obsáhne šest století. Jejím prvním stavitelem byl Matyáš z Arrasu, a to až do roku 1352. K dalšímu pokračování překvapivě povolal Karel IV. mladého Petra Parléře, který se ovšem ukázal jako mistr nad mistry. V průběhu staletí se tady vystříдалo ještě mnoho stavitelů a architektů a stejně tak nepočítaně výtvarných umělců. Stavba stagnovala z důvodů válečných i živelních událostí, vzpomeňme jen ničivého požáru v roce 1541, nebo epidemií. Vše poté vyústilo do společného jmenovatele, nedostatku finančních prostředků.

Zásadní obrat nastal v roce 1859, kdy dal metropolitní kanovník Václav Michal Pešina podnět k ustanovení Jednoty pro dostavění

chrámu sv. Víta. Spolek za velké finanční podpory jednotlivců i institucí zahájil svoji činnost opravami staré části katedrály a dne 1. října 1872 byl položen základní kámen ke stavbě nové. Až do roku 1871 vedl stavbu arch. Josef Kranner. Ten již v roce 1867 předložil návrh dostavby s jedinou věží v západním průčelí, končící kamenným osmibokým jehlanem ve výši 160 m a prodlužující trojlodí a boční kaple na západní stranu. Podle tohoto návrhu byly založeny pilíře křížení a prodloužení hlavní lodi.

Po Krannerově smrti v roce 1871 pokračoval v díle dostavby arch. Josef Mocker. Ten provedl v původním projektu některé změny a v tom smyslu navrhl západní průčelí s dvojvěžím o výšce 80 m. Josef Mocker vedl stavbu až do své smrti, která ho zastihla v roce 1899. Vedení stavby se poté ujal arch. Kamil Hilbert, který ji dovedl ke zdárnému konci.

Slavnostní otevření Svatovítské katedrály po její dostavbě se konalo 28. září 1929 za účasti pražského světícího biskupa Antonína Podlahy, kterému též patří nehynoucí zásluha o její stavební dokončení a výtvarnou výzdobu. Stalo se tak u příležitosti svatováclavského

milénia, tisíciletého výročí zavraždění sv. Václava. Dnes víme, že historici toto datum zpochybnili. K vysvěcení katedrály došlo 12. května 1929.

Vysoké věže západního průčelí byly ovšem dohotoveny již mnohem dříve. Slavnost jejich dostavění včetně průčelí se konala v sobotu 15. října 1892 za účasti církevních i světských hodnostářů a četného obecnstva. Přítomen byl i arch. Josef Mocker se stavbyvedoucím Živným a s asistenty Davidem, Mikšem a Fialou. Stejně tak i spolek kameníků ve stejnokroji. Na nejvyšším bodu severní věže, již osazené pískovcovou růžicí, vlál mohutný prapor národních barev. Na druhou měla být v rámci slavnosti vytažena již hotová růžice. Na její špičku připevněna velká květinová kytice a krásný věnec se stuhami národních barev.

Horní partie jižní věže chrámu sv. Víta

III. náměstí Pražského hradu s nedostavěným chrámem sv. Víta

Slavnostní projevy začaly ve 14 hodin a poté dal arch. Josef Mocker pokyn k vytažení a zasazení růžice. Pozvaní účastníci slavnosti vystoupili po 261 schodech na věž a po lešení se dostali až k místu pro zasazení závěrečné růžice. Ta byla osazena na své místo a zalita roztaveným olovem. Následně byl na špičce věže vztyčen mohutný prapor a tím slavnost ukončena. Zachovala se i jména sochařských a kamenických dělníků, těch, kteří na závěrečné pískovcové růžici pracovali: Fábera, Schuster, Velich, Kristůfek, Baudyš a Hnátek.

Ze všech věží katedrály je však nejvíce vnímána ta jižní. Především pro svoji starobylost, ačkoli také ona byla budována v několika stavebních etapách, ale i tím, že se vypíná nad pražskou kotlinou a je tak viditelná z mnoha pohledů. Pozornost budí i tou skutečností, že ve svých útrobách přechovává zvony včetně krále pražských zvonů Zikmunda a na jejím plášti jsou osazeny ciferníky hodin. V neposlední řadě pak faktem, že jako jediná z věží chrámu sv. Víta je přístupná veřejnosti.

Věž ve svých základech tvoří čtverec zhruba o stranách 14 m. Ve své gotické části se zvedá do výše 55 m. Všechna nároží jsou opatřena vždy dvěma pilíři. Mezi jižními pilíři je vestavěna přístavba o přízemí a poschodí. Přízemní místnost sloužila jako kapitulní síň, místnost v poschodí za kapitulní archiv. Opěrné pilíře věže tvoří jižní a severní boční stěnu této přístavby. V nich byla prolomena okna.

Uvnitř věže je dole kaple, která podle tady pohřbených pražských arcibiskupů Olbrama ze Škvorce a Zbyňka Zajíce z Hasenburka, je-

jichž znaky byly na původním vřetenovém schodišti uvnitř místnosti, se nazývá kaple Hasenburská. Schodiště i klenba kaple jsou dnes nové. Velké okno na jižní straně, stejně jako okno do přístavku v jihozápadním opěrném pilíři, obnovil arch. Josef Mocker podle původního parlérovského návrhu, který se dochoval ve vídeňských archivech.

Věže v západním průčelí chrámu sv. Víta

Stejně jako vnitřek přízemí věže, také obě poschodí – zvonice – pozbyly uvnitř pozdějšími přestavbami a úpravami svých původních tvarů a rozměrů, dříve byly mnohem prostornější. Ve zvonících přízděno na všech čtyřech stranách asi 130 cm kvádrového zdiva, aby byla věž přizpůsobena ke zvýšení.

Na vnějších stěnách zvonice pokračují na nárožích opěrné pilíře, které jsou na první zvonici bohatě členěny, na druhé, vyšší, ustupují pak z původního značného vyložení, až posléze v nejvyšší vrstvě tvoří jen ploché obdélníkové přípory. Ve stěnách první zvonice jsou prolomena velká hrotitá okna, nad nimiž je stěna oživena tupě vyklenutými profilovanými oblouky spočívajícími na konzolách. Okno v jižním průčelí je vyplněno velkou pěknou mříží a písmenem R z doby panování císaře Rudolfa II.

V oknech druhé zvonice je umístěn kamenný terč pro ciferník hodin. Hodinový terč a zrovna tak kružby mu uzpůsobené nejsou původní, pocházejí až z druhé poloviny 16. století. Na věži je umístěn orloj z doby Rudolfa II. (1597) od magdeburského hodináře Hanse Bechlera. Orloj byl v roce 1895 sňat a znovuzřízen v roce 1930, když rok předtím na jeho důkladnou opravu poskytl finanční prostředky, a to 100 000 Kč, továrník Tomáš Baťa. Odborné hodinářské práce provedla firma Jan Hejnal z Mělníka. Jak je vidět na dobových fotografiích, ciferníky se montovaly na nádvoří. Horní ciferník umístěný na věži má průměr 425 cm a ukazuje celé hodiny, o 40 cm menší dolní ciferník zaznamenává čtvrt hodiny.

Stěny obou zvonice, jakož i nárožní opěráky na severní straně, jsou ve výzdobě mnohem jednodušší než na ostatních třech stranách věže. Gotickou část věže zakončuje stavba renesanční. Na nároží jsou osmiboké hranolové vížky, mezi nimi probíhá otevřená galerie. Na nich spočívá mědí krytá střecha, ozdobená na rozích nad vížkami kalichovitými báněmi. Celou stavbu věže zakončuje dvojitá lucernovitá bání z roku 1770 od stavitele Pražského hradu arch. Nicola Pacassiho. Věž je vysoká 99,3 m. Na samém vrcholu je na hrotu osazen český dvojocasý lev z měděného pozlaceného plechu, vysoký 3 m, 170 cm široký, držící v tlapách kříž. Celkově váží 120 kg. V minulosti měl být Pražanům ukazovatelem větrných proudů, a proto ho uložili „na kružích a koulích“, tedy na ložisko. Hlavní nosná tyč byla zároveň hromosvodem, jenž byl v minulosti konstruován tak, že se vespu pod bání kotvovitě rozvětvoval a k němu byly připojeny bleskosvody.

Poslední velká oprava jižní věže proběhla v rámci oprav vnějšího kamenného pláště katedrály v roce 2000. Rekonstrukce 7 000 m²

vnějšího kamenného pláště věže pomocí lešení o 54 patrech trvala vzhledem k relativně dobrému stavu zdiva pouhé čtyři měsíce.

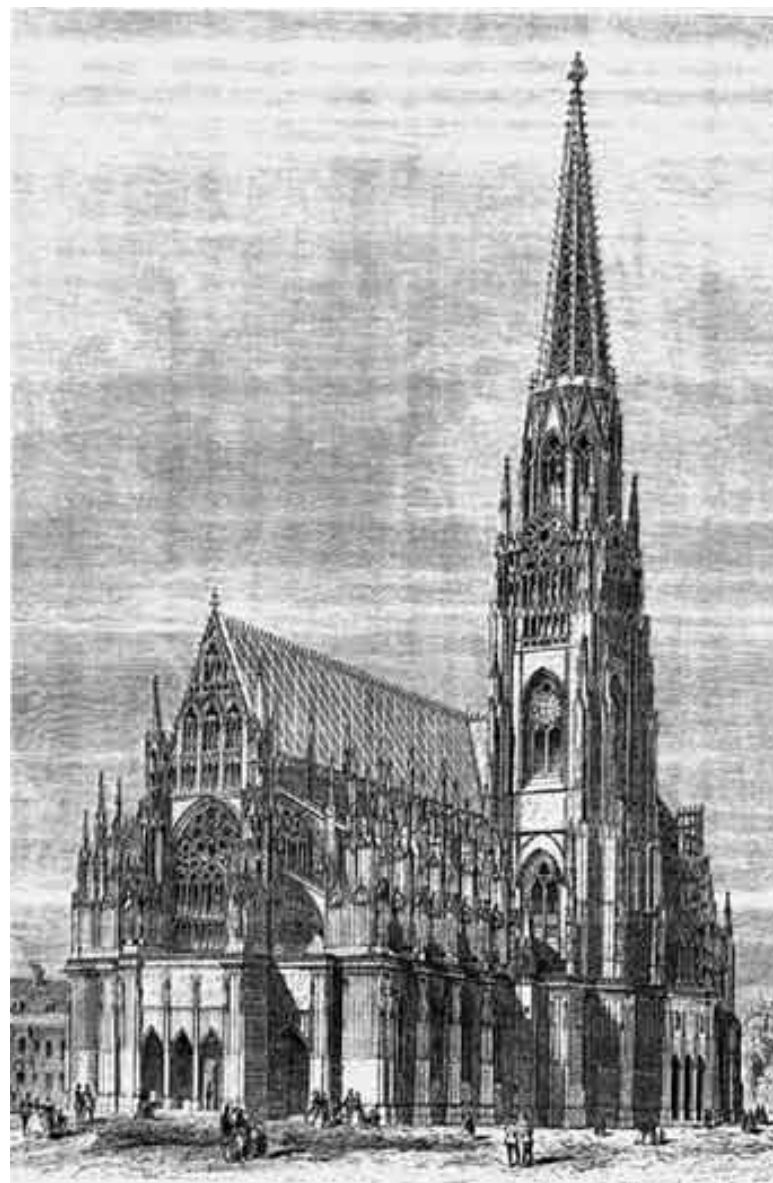
Tomu, kdo vystoupá po schodišti o 287 stupních, se naskytne nejen fantastický rozhled na Prahu, ale též velice zajímavý pohled na podpůrný systém nejstarší gotické části katedrály. Výstup je velmi obtížný a někteří by si ho měli dobře rozmyslet. Večerník Praha 24. srpna 1995 otiskl smutnou zprávu: „K poskytnutí předlékařské pomoci přispěchali včera ve 12.37 hodin pražští hasiči k muži, který ležel v bezvědomí ve věži chrámu sv. Víta. Do příjezdu lékaře se pokoušeli muže s kyslíkovým přístrojem rozdýchat. Lékař však už jen mohl konstatovat smrt. Hasiči poté muže vyprostili a snesli po točitém schodišti. Zřejmě šlo o selhání srdce při nadměrné námaze v dusném počasí.“

Ve věži je v prvním patře zavěšen renesanční zvon Zikmund, ve druhém patře věže renesanční zvony Václav z roku 1542, Jan Křtitel z roku 1546 a Josef z roku 1602. Zvon Zikmund je nekorunovaným králem pražských zvonů. Brněnský zvonařský mistr Tomáš Jaroš jej v roce 1549 odlil přímo v hradním areálu, aby se předešlo komplikacím s jeho dopravou. Obdivuhodné je nejen odlišit, ale i vyzdvížení na jeho stanoviště ve věži.

Jeho parametry jsou vskutku úctyhodné. Celý komplex zvonu s čepy a srdcem váží 20 160 kg, samotný plášť 12 712 kg, srdce 450 kg. Spodní průměr je 265 cm, vnitřní hloubka 190 cm, výška 203 cm. Mimo nápisů je i bohatě, rovněž reliéfně výtvarně zdobený. Na plášti na jižní straně je Zvěstování, na straně severní Nejsvětější Trojice. Na straně východní je kříž, po jehož stranách klečí císař Ferdinand I. a jeho manželka Anna, zřizovatelé zvonu. Na straně západní je říšská korunovaná orlice držaná gryfy, na prsou má štít se znakem českým a uherským, kolem je zlaté rouno. Na straně severní jsou postavy sv. Vojtěcha a sv. Víta, na jižní sv. Ludmily a sv. Prokopa, na západní sv. Václava a sv. Zikmunda. Při horním okraji zvonu je pás, v němž se opakuje motiv znázorňující vraždění dítek v Betlémě. Při dolním okraji ojedinělé mytologické výjevy, například Herkulův zápas se saní. Na vypouklém okraji je patrná řada akantových listů a pod nimi ojedinělé otisky dobových mincí.

O tom, jak se takový zvon obr dostal na své místo, existuje pověst. Když chtěli zvon vyzvednouti do výše, trhaly se i ty nejsilnější řetězy a lana. Nikdo si nevěděl rady, až královská dcera navrhla, aby upletli provaz ze ženských vlasů. Na jednom ženském vlase se prý celý muž utáhne, proč ne na mnoha vlasech těžký zvon. Učení muži se smáli

takovému nápadu, král však přesto nařídil, že každá žena musí ze svých vlasů kadeř odevzdat. Provazník z nich potom upletl pevný tlustý provaz. Tímto způsobem s pomocí zvláštního zdvihacího stroje, jehož konstrukci princezna zatajila, se k údivu všech přítomných skutečně zvon dostal bezpečně na své místo.

Chrám sv. Víta. Kresba J. Scheiwl, 1867

Zvon Zikmund

ného, je vždy předzvěstí nějaké pohromy, ať ve smyslu vypuknutí epidemie, požárů či války. Pověra je pověra, skutečností zůstává, že za dva měsíce, v srpnu, postihla Prahu a Čechy obrovská povodeň, která způsobila nedozírné škody.

Ulomené srdce největšího českého zvonu podrobil prohlídce soudní znalec v oboru zvonařství, známý odborník Petr Rudolf Manoušek, a rozhodl, že musí být vykováno nové. Tak se také stalo a ještě téhož roku 2002 se opět zkompletovaný zvon Zikmund rozezněl nad Prahou.

Zvon Zikmund se díky sehrané partě zvoníků rozeznívá vždy při nějaké slavnostní příležitosti. Dne 15. června 2002 mu uprostřed vyzvánění v sobotu vpodvečer puklo srdce. Vedoucí zvoníků katedrály Tomáš Stařecký tehdy řekl: „Slyšeli jsme, jak se změnil zvuk posledních pěti šesti úderů. Pak se srdce zlomilo a propadlo podlahou. Zastavilo se až o tu další. Zavířil prach a bylo po všem.“ Stalo se tak pouze několik hodin po skončení voleb do Poslanecké sněmovny.

Podle pověry puknutí srdce u zvonu, zvláště takto význam-

Prašná věž

VDUBNU 1485 KRÁL VLADISLAV II. JAGELLONSKÝ NATRVALO přesídlil ze staroměstského Králova dvora do bezpečí Pražského hradu. Současně zahájil i jeho rozsáhlou úpravu a přestavbu. V tomto rámci proběhla obnova původních románských a gotických hradeb. Stavitel Benedikt Ried (Rejt) předsunul před původní opevnění na severní straně hradu novou hradební zeď a vyztužil ji trojicí dělových věží – Daliborkou, Bílou věží a Prašnou věží.

Posledně jmenovaná věž byla pro své palebné možnosti nejdůležitější. Ty však nebyly v praxi nikdy využity. Tak jako se nikdy nestřílelo z věže, nestřílelo se naštěstí ani na ni, a tak nám zůstala zachovaná.

Ve čtyřech podlažích věže byly situovány střílny, umožňující střelbu osmnácti děl různých ráží a účinné ostřelování prostoru Jeleního příkopu i plochy za Jelením příkopem, tam, kde je dnes Královská zahrada. Bylo to místo, kde se mohl soustředit nepřítel. V suterénu bylo prolomeno pět střílen pro střelbu z ručních zbraní. Střílny byly opatřeny odkuřovacími kanály a kryty masivními spouštěcími okenicemi. Ty chránily obránce před střelami oblehatelů a zároveň zabráňovaly zapálení střelného prachu uskladněného ve věži. Nad masivní klenbou suterénu byl 4,5 m silný násep schopný tlumit otřesy těžkých pevnostních děl v přízemí. Pamatovalo se i na dva průjezdy vedoucí do parkánu, ty umožňovaly rychlé přemísťování děl. Konstruktivně stejně bylo řešeno i první patro věže, přístupné z vnitřního prostoru Pražského hradu po mostě. Ve svých počátcích byla věž zakončena plochou terasou s ochozem umožňujícím další umístění obránců.

I dnes, především při pohledu z Královské zahrady, působí severní historické opevnění Pražského hradu vskutku impozantně.